

לגלות את ההסתר

הרב שי וינטר

מבט של השגחה

רבותינו לימדונו לראות את המציאות כולה כהופעה א-להית. הרמב"ם (הל' יסודי התורה ב, ב) אומר שהדרך לאהבת ה' וליראתו עוברת דרך ההתבוננות בנפלאות הבריאה. האדם יכול לראות את היופי הנשגב שבטבע ולא ליחסו לרבש"ע, אך אנו נקראים לחפש את ה' המסתתר מאחורי יופי הבריאה. את הא-להות אפשר לגלות לא רק דרך התבוננות בדומם, בצומח ובבעלי החיים. התורה קוראת לנו להתבונן ב"עיניים של אמונה" אף על מהלך ההיסטוריה האנושית (דברים לב, ז-ט):

זָכַר יְמוֹת עוֹלָם בֵּינו שְׁנוֹת דוֹר וְדוֹר שָׁאַל אָבִיךָ וַיַּגִּדְךָ וַיִּזְכְּרֶיךָ וַיֹּאמְרוּ לְךָ: בְּהִנָּחֵל עֲלֵינוּ גוֹיִם בְּהַפְרִידוּ בְּנֵי אָדָם יֵצֵב גְּבֻלַת עַמִּים לְמִסְפָּר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: כִּי חָלַק ה' עִמּוֹ יַעֲקֹב חָבֵל נִחַלְתּוֹ.

ניתוח ההיסטוריה נעשה פעמים רבות ללא ההבנה שמחולל ההיסטוריה הוא הבורא יתברך. לא בכדי היה מרן הרב זצ"ל מקפיד לכתוב: "הסתוריה", ללמד שבדברי ימי עולם מסתתר ה'.

גם מי שבדיעבד מנסה להבין את המהלכים ההיסטוריים כמהלכים א-להיים עלול להתקשות לראות את הא-להות דווקא בהווה - במציאות המתהווה לעינינו. מתאים להזכיר בהקשר זה את דברי הרמב"ם בפתיחה להלכות תעניות (א, ב-ג):

ודבר זה מדרכי התשובה הוא, שבזמן שתבוא צרה ויזעקו עליה ויריעו ידעו הכל שבגלל מעשיהם הרעים הורע להן ככתוב "עוֹנוֹתֵיכֶם הִטּוּ וְגו'" (ירמיהו ה, כה), וזה הוא שיגרום להם להסיר הצרה מעליהם. אבל אם לא יזעקו ולא יריעו אלא יאמרו דבר זה ממנהג העולם אירע לנו וצרה זו נקרה נקריית, הרי זו דרך אכזריות וגורמת להם להדבק במעשיהם הרעים, ותוסיף הצרה צרות אחרות.

הרי לנו שהסתכלות שטחית על המציאות אינה רק הסתכלות שגויה, אלא אף יש בה מן המידות הרעות והמגונות - על ידי כך שהאדם אינו לומד מוסר ממאורעותיו ואינו עושה תשובה, הרי הוא אכזר, ועלול הוא להדבק במעשיו הרעים הגוררים צרות נוספות.

ההסתר וגילוי במגילה

גם את ההתרחשויות המתוארות במגילת אסתר אפשר לנתח בלי לדבר על רבש"ע. כידוע, המגילה עצמה מסתירה את הופעת ה', שהרי שמו יתברך לא מוזכר בה מפורשות. מאידך, לימדנו רבותינו, שהשם המפורש כן רמוז בה במגילה. כך למשל מרומז שם הוי-ה בראשי התיבות "יבוא המלך והמן היום" (אסתר ה, ד), וכן בסופי התיבות "זה איננו שנה לי" (שם, יג). רמז נוסף הוא במילים: "רוח והצלחה יעמוד ליהודים ממקום אחר" (שם ד, יד), שהרי רבש"ע הוא "מקומו של עולם" (בראשית רבה סח, ט). חז"ל אף אמרו שהמילה "המלך" החוזרת פעמים כה רבות במגילה מרמזת על מלכו של עולם (ע"פ מגילה טו, ב).

נכון לומר שמגילת אסתר משקפת את היותו של העולם הזה מעלים את הופעת ה', אך היא גם מלמדת אותנו כי אפשר למצוא אותו יתברך, אם אמנם מתאמצים לעשות כן.

מעלת "הנס הנסתר"

העלם שם ה' במגילה מבטא את מציאות הסתר הפנים בה היו נתונים ישראל באותו הדור. במסכת חולין (קלט, ב) דרשו חז"ל "אסתר מן התורה מניין? שנאמר וְאֶנְכִי הַסֵּתֶר אֶסְתִּיר" (דברים לא, יח). מצב זה של הסתר בתוך הסתר, כמתואר במגילה הינו ייחודי לאותו הדור.¹ וכשם שהצרה באה מתוך מצב של הסתר כפול, אף ההצלה נסתרת משהו ואינה נגלית בנסים היוצאים מגדרי הטבע.

יש הטועים לחשוב שמשום כך מעלת נס פורים פחותה ממעלת הנס הגלוי של נרות חנוכה, אך אין הדבר כן.² ראשית, כבר לימדנו הרמב"ן (ויקרא כו, יא) שיש מעלה

¹ משא"כ ביחס לשעבוד לרומי, עיין להרחבה בביאור המהר"ל למגילת אסתר ("אור חדש", קכד). ועיין להלן בהמשך המאמר ביאור ענין ההסתר הכפול.

² עוד מקובל לומר שהמאבק בחנוכה היה משמעותי יותר, שכן הוא היה מאבק רוחני מול תרבות יוון ואילו הגזירה בפורים הייתה גשמית בלבד. קשה לקבל אמירה זאת, שכן ברור שהמלחמה של ישראל בעמלק היא המלחמה השורשית ביותר - מלחמה של "ראשית" ב"ראשית" - "קדש ישׁראל לה' ראשית תבואתה" (ירמיהו ב, ג) כנגד "ראשית גוים עמלק" (במדבר כד, כ). משום כך המאבק

גדולה במדרגת "הנס הנסתר", שהיא המדרגה האידיאלית בה ה' מנהיג את עם ישראל:

והכלל כי בהיות ישראל שלמים והם רבים לא יתנהג ענינם בטבע כלל לא בגופם ולא בארצם, לא בכללם ולא ביחיד מהם, כי יברך ד' לחמם ומימם ויסיר מחלה מקרבם.

ובמקום אחר (בראשית מו, טו) כתב:

כל יסודות התורה בנסים נסתרים הם, וטעם התורה אין בכל ענינו רק נסים לא טבע ומנהג... וכן כל יעודי התורה בטובות ההן וכל הצלחת הצדיקים בצדקתם... נסים ונפלאות, אלא שאין בהם שינוי מפורסם בטבעו של עולם.³

החידוש במגילת אסתר גדול עוד יותר, והוא שאפילו בתוך הטומאה והסיאוב של ארמון אחשוורוש, גם כשנגזרה, לכאורה, כליה על "שונאיהן של ישראל" (מגילה יב, א) - מתגלה מלכו של עולם וגואל את עמו. הלא כך אמרו חז"ל (סוטה לא, א) על הפסוק "בְּכָל צָרָתָם לֹא צָר" (ישעיה סג, ט), שצורת הכתיבה שלו היא "לא צר" - "בְּכָל צָרָתָם לֹא צָר" דכתיב בלמ"ד אל"ף הכי נמי ד'לא' הוא?! וכ"ת ה"נ - והכתיב: 'וּמְלֹאֲךָ פְּנֵי הוֹשִׁיעַם' (ישעיה, שם)!" כלומר: לא יתכן שרשב"ע אינו מצטער בצער ישראל ואינו נמצא איתם אף במצבים הקשים ביותר. הקריאה של הפסוק היא, אם כן: "לו צר", דהיינו שהקב"ה מצטער בצערם של ישראל. באופן דומה ניתן להבין את הפסוק "הֲשִׁכַן אֶתְּם בְּתוֹךְ טְמֵאתָם" (ויקרא טז, טז). הקב"ה כביכול צולל עד לעומק מקום טומאתם של ישראל ומשרה שכינתו עליהם, וכפירוש רש"י, שם: "אף על פי שהם טמאים, שכינה ביניהם".

הגמרא (מגילה יד, א) תולה את העובדה שאין אנו אומרים הלל בפורים בשלושה טעמים - בכך ש"אכתי עבדי אחשוורוש אנן", בכך ש"אין אומרים הלל על נס

הוא טוטאלי - אנו מצווים למחות את זכר עמלק, וכהמשך הפסוק בדברי בלעם: "וְאֶחָרִיתִי עֲדֵי אֲבָד" (שם). בנוגע לטענה שגזירת המן התייחסה רק לצד הגשמי יש לומר שני דברים: ראשית, רש"י במגילה (טז, ב ד"ה "זו מילה") מבין מדברי חז"ל שהמן גזר גם "גזירות דת". אבל גם ללא חידוש זה ברור שגזירת המן קשה יותר, שכן היא גזירה אפילו על גופם של ישראל. אם לא היה נשאר גופם, חס וחלילה, ממילא גם לא היה קיום לרוחם. כאמור, המלחמה הזו היא שורשית ולכן גם טוטאלית.

³ הרמב"ן מסביר פרשיות רבות ועניינים רבים בתורה על פי יסוד "הנס הנסתר". בין השאר הוא מבאר שהתורה אינה מזכירה בשכר שהיא מייעדת לשומריה את "השארות הנפש" וכדומה, כיוון שבכך אין חידוש. החידוש הגדול של התורה הוא עניין "הנס הנסתר", דהיינו ששמירת מצוות התורה גורמת להצלחת ישראל בעולם הזה! עיין בדבריו על שמות ו, ב ועוד.

שבחוצה לארץ", אבל לא פחות מאלה, גם משום ש"קרייתא זו הלילא". קריאת המגילה עצמה היא סוג של אמירת הלל. חשובה היא היכולת לראות שגם כאשר אין נסים גלויים, יד ה' היא שפועלת ומכוונת את כל המציאות, וכי ה' לא עוזב את עמו גם כאשר העם נתון בשפל המדרגה. מחד אנו נשארים תחת יד אחשוורוש, ומאידך, העובדה שה' הצילנו מגזרת המן בהיותנו נתונים בשפל נוראי, מעידה על קירבתו העצומה אלינו, וכדברי המהר"ל ("אור חדש", קכה):

ואל תאמר כי בשביל זה הגאולה הזאת היא יותר קטנה כי אדרבא כי דבר זה מורה שהוא יותר גדולה מאוד לגאול אותם אף כאשר היה בהסתרת פנים.

הסתר של ההסתר

הזכרנו כבר שבמגילת אסתר מתואר הסתר כפול. מה משמעותה של כפילות זו? אפשר לומר שהכוונה היא לכך שההסתר באותם ימים היה גדול במיוחד. באמת, הנאתם של ישראל מהשתתפותם בסעודת אותו רשע (מגילה יב, א),⁴ בה הוא חגג את כיליונם שלהם, כאשר בטוח היה שלא יגאלו עוד (שם יא, ב), מבטאת את גודל ההסתרה. אחשוורוש לבש את בגדי הכהן הגדול, השתמש בכלי המקדש (שם יב, א; יט, א) ובכך רמס את תקוות גאולתם האחרונה, וכל זאת - לעיניהם. זהו הסתר נורא ואיום!

המהר"ל (שם, קכד) מבין את ההסתר הכפול במובן נוסף - פורענות המן ועמלק מעורבת בגלות מדי ופרס:

שהיו בגלות פרס ומדי היא המלכות שהיו ישראל משועבדים תחתיו כבר ובא עליהם פורענות מהמן... ודבר זה בודאי הסתרת פנים כאשר הם תחת המן תוך הסתרת פנים שהם תחת אחשוורוש ונחשב זה סתירה תוך סתירה ולכך נקראת אסתר על שם שהיו ישראל בהסתר פנים לגמרי.⁵

⁴ אמנם, הסבר זה של תלמידי רשב"י לגזרת השמד של אותו הדור - נדחה על ידי רבם, שאמר שסיבת הגזרה היא העובדה שהשתחוּו לצלם בימי נבוכדנצר. בסליחות לתענית אסתר מוזכרים שני הטעמים, כל אחד מהם ב"סליחה" אחרת: "עם הנמצאים בשושן באכלם מזבח עכרם - פער פיו להשטינם ולהסגירם ביד נותן מכרם", "מסכה צרה בעבדם לפנים - נמסרו להתו קנוקות וגפנים".

⁵ ישראל נתונים היו בבור הגלות. בא המן וניסה לכלותם. הקב"ה מצילם מגזרתו, אך עדיין לא יצאו מהגלות. גם מבחינה זו יש ביצועת פורים עצמה מימד של הסתר פנים. ובכל זאת - כאן טמון גודלו של הנס, שגם במצב כה שפל של ישראל, שעדיין אינם ראויים שהגלות תבטל - ה' אוהב את עמו ומשיעו. המלך העליון "טורה לרדת" לארמון אחשוורוש כדי להושיע את ישראל. ביטוי נוסף להסתר שביצועה הוא עובדת הישארותה של אסתר, גם עם תום המגילה, בביתו של אותו רשע.

ר' צדוק הכהן מלובלין ("פרי צדיק" לפורים, ד) חושף מימד עמוק יותר של "הסתר בתוך הסתר":

וזה שאמרו "אסתר מן התורה מניין? שנאמר 'וְאֵנִי הַסֵּתֶר אֶסְתִּיר'" וכדאיתא בספרים הקדושים על פסוק זה שעיקר הירידה של האדם הוא כאשר נעלם ממנו זאת שהוא בהסתר פנים וזה שנאמר "וְאֵנִי הַסֵּתֶר אֶסְתִּיר" שיסתיר ההסתר פנים. וזה היה עיקר נס פורים שהיו אז בשפל המדרגה.

הסתר בתוך הסתר פירושו שהאדם לא מודע לכך שהוא נמצא בהסתר. אדם חושב שהעולם, כפי שהוא נראה בחיצוניותו, הוא חזות הכל, וכלל לא מודע לא-להות המסתתרת מאחורי ההעלם. דהיינו, ההסתר הראשון הוא כשאדם נמשך אחר החיצוניות לבדה, וההסתר השני הוא כשאין הוא מרגיש כל בעיה בכך. תחילת הישועה בשושן הייתה כאשר ישראל הכירו במצבם הרוחני השפל ובהסתרה בה היו שרויים, כפי שמסביר ר' צדוק:

וכאשר הרגישו ישראל שעומדים בתכלית ההסתר כמו שנאמר (אסתר ד, ג): "אֲבֵל גְּדוֹל לְיְהוּדִים וְצוּם וּבְכִי וּמִסְפָּד וּגו'" וכידוע דענין אבילות והספד יורה על דבר שנחלט בדעת האדם שכבר אבדה תקותו וכענין אבל והספד על מת שאין אופן להחזירו ועל ידי זה שהרגישו ההסתר פנים נהפך להם מאבל ליום טוב.

כימים ההם גם בזמן הזה, אומר ר' צדוק, שהזמן של פורים בכל שנה ושנה מסוגל למהפך שכזה:

וענין זה מתנוצץ בכל שנה בימי פורים נתודע לכל פרטי נפשות ישראל כל מי שידוע נגעי לבבו איך הוא בשפל המדרגה והוא מתמרמר על זה. בזה עצמו נודע ומאיר בלבו שנהפך לו מיגון לשמחה.

האומר דבר בשם אומר

מרדכי ואסתר יודעים לייחס לרבש"ע את המתרחש לכל אורך הדרך. הברייתא באבות (ו, ו) אומרת: "כל האומר דבר בשם אומר מביא גאולה לעולם שנאמר: 'וַתֹּאמֶר אֶסְתֵּר לְמֶלֶךְ בְּשֵׁם מְרֻדְכָי' (אסתר ב, כב)".

חז"ל מבינים, אם כן, שדווקא העובדה שאסתר העבירה בשם מרדכי את הידיעה על תכניתם של בגתן ותרש - היא זו שהביאה את הגאולה. לכאורה, זהו פרט שולי, וכי אם הייתה אומרת את הדברים שלא בשמו של מרדכי לא היו העניינים מתגלגלים באותו אופן?

המהר"ל (שם, קכה) מסביר שה' גואל את עמו כדי לפרסם שמו בעולם. יש שההתערבות הא-להית גלויה לחלוטין, אך כאן, כשהנס נסתר, מי ידע שאכן ה' הוא

שעומד מאחורי המתרחש?! דווקא הנהגתה של אסתר היא ש"אפשרה" לרבש"ע לגאול את ישראל:

כל גאולה בשביל שידעו כי הוא יתברך גאל אותם, וגאולה זאת מי מודיע? אבל כאשר היה אסתר מוכנת לתלות הדבר במי שעשה שהרי אמרה הדבר למלך בשם מרדכי אף מה שעשה אדם ולא אמרה לאחשוורוש כי אני עשיתי הטובה הזאת לך כדי שיחזיק המלך טובה אליה אלא תלה במרדכי א"כ כ"ש שתהיה תולה הגאולה ממי שבא הגאולה ממנו באמת שהיא ידעה והכירה בדבר זה כי היה חכמה גדולה מכרת הניסים שנעשו לה. ולכך אמרו כל האומר דבר בשם אמרו מביא גאולה לעולם כלומר האומר דבר בשם אמרו ראוי שתבא ע"י הגאולה כי אם אומר דבר בשם אמרו לתלות הדבר במי שבא ממנו כ"ש שיתלה הגאולה במי שבא ולא יתלה לומר כי עשיתי זאת וכוחי ועוצם ידי עשה.

מהדגשת המגילה את העובדה שאסתר אמרה לאחשוורוש את הדברים בשם מרדכי, דייקו חז"ל שניכרת בה באסתר המסוגלות לשייך את ה"הצלחה" למקורה ומכאן שיכולה היא לרומם את המבט אל רום בו ברורה לעין כל יד ה' המכוונת את מהלך הדברים.

אמנם, אפילו במצב אידיאלי של השראת שכינה גלויה, מצב בו כל ישראל על אדמתם ומקדש ה' עומד על מכונו - ההעלם עודנו רב. ראייה לדבר היא הצורך של נביאי ישראל השונים להוכיח קשות את ישראל על עזבם את דרך ה' וכל זאת בימים בהם שורה השכינה באופן גלוי בבית המקדש והקב"ה מתגלה דרך נביאיו. קל וחומר שקשה לגלות את ה' במצב של הסתר, במציאות שבה אין נבואה ואין נסים גלויים. בדורותינו זכינו, ועודנו זוכים להארת פני ה' אלינו בשוכנו לארצנו, אך עם זאת, לא פעם אנו חשים במציאות של הסתר פנים. הקריאה במגילת אסתר מלמדת אותנו לראות את יד ה' גם במצבים המסובכים ביותר.

וְהַמֶּלֶךְ וְהַמֵּן יָשְׁבוּ לְשִׁתּוֹת

כאשר קוראים את המגילה בעיניים פנימיות, על פי הוראת חז"ל שלימדונו כי ה"מלך" המוזכר במגילה הוא מלכו של עולם, מגיעים לתובנות מופלגות. אחד הפסוקים המפתיעים ביותר, הוא זה המופיע לאחר שנשלחים הספרים ובהם גזירת השמד שגזר המן באישורו של אחשוורוש: "וְהַמֶּלֶךְ וְהַמֵּן יָשְׁבוּ לְשִׁתּוֹת וְהָעִיר שׁוֹשֵׁן נְבוּכָה" (אסתר ג, טו). זוהי תמונה מדהימה ומזעזעת כאחד. אנשים אכזריים שזה עתה גזרו שמד נורא על אומה שלימה, יושבים למשתה יין, כאילו דבר לא קרה. הרב סולובייצ'יק זצ"ל כותב, שכך נהגו גם הנאצים ימ"ש באותו לילה בו החליטו על ה"פתרון הסופי" ("על התשועות", מהד' 2011, עמ' 40).

מילא, הם הרשעים הללו יושבים ושותים, אבל רבש"ע, מה הוא עושה שם? האם גם הוא שותה מן היין ושומח בהתגלמות הרוע? על פי האמת ישנן רק שתי אפשרויות: או שהקב"ה שם, או שהוא לא שם. מבחינתו של האדם המאמין אמירה כמו "ה' לא שם" היא הקשה ביותר, ולמעשה, כמו לא קיימת. לא יתכן שגזירה איומה שכזאת תיגזר בלי ידיעתו ובלי השגחתו של בורא עולם. בלתי נתפסים וקשים לעיכול ככל שיהיו מימדי הזוועה, ברור כי רבש"ע מעורב בהם, והוא שמאפשר להמן לגזור את גזירתו - הן להמן דשושן, והן לכל המן שהיה מאז. לא בכדי את הפסוק הזה אנו קוראים במנגינת מגילת איכה, מנגינה של חורבן. האם יש לנו ספק בכך שהקב"ה היה בחורבן? הלא הוא אשר החליט לסלק את שכינתו, כמתואר בדברי הנביא ובדברי חז"ל,⁶ ולאפשר לאויביו להחריב את ביתו!

בעומק הדברים נראה שאמנם ה"מלך" והמן יושבים לשתות, אך אליבא דאמת כל אחד שותה מסיבתו הוא; ה"מלך" שותה כי הוא יודע ש"בפרח רשעים כמו עשב ויצונו כל פעלי און - להשמדם עדי עד" (תהלים צב, ח). ה' מרים את הרשע כדי להפילו, וכפי שאמרו חז"ל במדרש (אסתר רבה ז, א): "המן הרשע לא נתגדל אלא למפלתו". דהיינו, מטרת גידולו היא לגרום לכיליונו המוחלט (עי' מהר"ל שם, ככו). ביתר עומק, אפשר לומר שגם המן עצמו שותה יין מאותה הסיבה, דהיינו, שאף הרע בעצמו שמח בכיליונו שלו.

כך אומר הרב זצ"ל ב"אורות הקודש" (ב, עמ' תפו):

הרע... בא הוא לאשרו, לשמח בכליונו, וּבְאֵבֶד רְשָׁעִים רָגָה (משלי יא, י), גם לרשעים עצמם, שחדלו רגז.⁷

תפקידו של עמלק בעולם הוא להימחות מעל פני האדמה. אין הוא מודע לכך, אך "אף על גב דאיהו לא חזי - מזליה חזי" (מגילה ג, א). הוא כורה לעצמו את הבור בו ייפול, וכך הפור שלו יהפוך לפור שלנו.⁸

מגילת אסתר אינה רק סיפור של אורה ושמחה, של משתה וצהלה. המגילה מספרת את סיפורו של העולם. עולם בו מסתתר הקב"ה, ולעתים, ההסתתרות הינה מאחורי רוע נוראי. אף שאין אנו מבינים, מכל מקום אנו יודעים שיש מנהל למציאות. אין

⁶ ראה למשל, יחזקאל, ט-יא; וכן דברי ר' יוחנן במסכת ראש השנה לא, א "עשר מסעות נסעה שכינה".

⁷ ועיין באריכות בעניין זה ב"עורי צפון", עמ' 73.

⁸ ע"פ הפיוט "אשר הניא" הנאמר בקהילות אשכנז לאחר קריאת המגילה. ועיין ביאורו של ה"שפת אמת" בתחילת דבריו לפורים.

מצב של הפקר. איננו שוכחים את "הקמנים" למיניהם, איננו מתעלמים מהרוע - אנו מכירים בו ומישירים מבט לעברו. אבל העיקר הוא שאנו ממליכים את רבש"ע ובטוחים שהוא מנהל את הכל בצורה הנכונה ביותר. לעתיד לבוא נדע לומר: "אודך ה' כי אָנַפְתָּ בִּי יֵשֶׁב אֶפְרָיִם וְתִנְחַמְנִי" (ישעיהו יב, א), היינו שנבין את המהלך כולו ואת תפקידו החיובי של הרע במהלך זה.⁹

מקור השמחה - האמונה בהשגחת ה'

התבוננות עמוקה זו, אליה מחנכים אותנו מרדכי ואסתר, היא גופא מקור השמחה של פורים. פורים אינו זמן של קלות ראש. כידוע, זהו היום הרציני ביותר בשנה, ומתוך כך הוא גם היום השמח ביותר! אפילו יום הכפורים - כך דרשו - הוא רק כפורים, אך לא ממש באותה המדרגה.

כדי להבין מהי השמחה צריך להבין מהיכן נובעת העצבות. לרוב, העצבות נובעת מחוסר סיפוק של האדם מחייו. נדמה לו שהדברים צריכים להיראות אחרת. הוא מבחין בכך שישנם דברים שאינם תחת שליטתו, ובשל כך הוא חש בחוסר אונים. השמחה, לעומת זאת, נובעת מתחושת הביטחון שהכל תחת שליטה. לא תמיד מדובר בשליטה של האדם, אולם הידיעה כי "יש מנהיג לבירה", וכי הכל מכוון ומונהג, מביאה את האדם לפניות המאפשרת את מיצויים של החיים ומשרה על האדם שמחה ורוגע. כעין זה אומר הרב ב"עין אי"ה" על מסכת ברכות (פ"ה, טו):

יש שני אופנים לשמח את האדם, האופן האחד הוא לשכח ממנו את עמלו ולהסיח דעת מכל הדברים המעציבים. אמנם שמחה זו איננה שלמה ומתמדת, כי הלא הדברים שהאדם מתעצב עבורם הם קיימים ונמצאים ומערבבים את שמחתו. ע"כ הדרך המובחר הוא הדרך השני, שהאדם יצייר לעצמו באמת הדברים

⁹ עיין פסחים נ, א - "אמר רבי אחא בר חנינא: לא כעולם הזה העולם הבא; העולם הזה, על בשורות טובות אומר ברוך הטוב והמטיב, ועל בשורות רעות אומר ברוך דיין האמת. לעולם הבא - כולו הטוב והמטיב". וביאר הצ"ח בשם הרב אפרים רישר זצ"ל: "אין דבר רע בא מהקב"ה והכל הוא לטובה, ואפי' הפורעניות שבא על האדם אינו רעה אבל טובה לזכך אותו ולהכניע יצה"ר ולטהר הנשמה שיזכה לעולם שכולו טוב, אלא שהאדם בעולם הזה אינו מבין הדבר לאשורו ונדמה בעיניו כאילו הוא רעה, כמו החולה שעושין לו תחבושת ויש לו ייסורים והחולה השוטה צועק להסיר התחבושת, אבל החכם סובל בשמחה, וכן הוא ייסורי הרשעים הם תחבושת. אמנם אחר מותו שרואה ומבין הטוב האמיתי, וכמו כן לעתיד לבוא כשנוכח לזה במהרה, נאמר ביום ההוא אודך כי אנפת בי, שנותן הודאה לשעבר על שנתאנף בו הקב"ה לפי שעה להיטיבו באחריתו. וזהו כוונת המאמר כאן, בעולם הזה אומר על בשורות רעות דיין האמת, שסובר שזהו מצד מדת הדין, ולעולם הבא כולו הטוב והמטיב, פירוש שיראה למפרע שכולו היה מדת טובה והיה לו לברך על הכל הטוב והמטיב".

שמעציבים את רוחו, ויעמיק וישכיל בשכלו שאפילו בשביל הדברים שהם הסיבות היותר גדולות להתעצב אין בהם דרך עוצב באמת. כי כל מה שכבר הקב"ה הכל הוא לטובה.

"מצוות הזכירה"

במהלך חיי האדם, עלול העולם להפוך לחוצץ בינו ובין הא-להות. שטף החיים עלול לגרום לו להיות מחובר יותר לצד הנגלה שבעולם, ולהתעלם מהקול הפנימי הקורא בשם ה'. אם כן, כיצד מבקשים את ה' בעבודתנו היומיומית?

הרמב"ם מחלק את מצוות התורה ל"ד חלקים. חלוקה זאת מופיעה בסוף ספר "מורה נבוכים" (ג, לה והלאה), והיא מקבילה לחלוקת י"ד ספרי ההלכה של הרמב"ם. את המצוות הכלולות בספר אהבה של הרמב"ם ניתן לכנות: "מצוות הזכירה", וכלשונו: "כוונת העבודות ההם זכרון השם תמיד..." (שם, מד). משמעות מצוות אלו היא שבתוך חיי היום יום שלנו הציבו לנו התורה, ובעקבותיה חז"ל, נקודות רבות שיזכירו לנו את רבש"ע, כגון: ציצית - שכל עניינה זכירה, ברכות, תפילין, מזוזה ועוד. עניינן של מצוות אלו הוא להרים את מבטנו מהרובד השטחי של העולם למבט נישא יותר, בו הקב"ה נוכח לעומתנו בקביעות גם בפרטים הקטנים. מדרגה זאת מצוינת בפסוק: "שְׁוִיִּתִי ה' לְנֶגְדֵי תְמִיד" (תהלים טז, ח). בסימן א של ה"שלחן ערוך" מביא הרמב"ם את דברי הרמב"ם על פסוק זה:

"שְׁוִיִּתִי ה' לְנֶגְדֵי תְמִיד" הוא כלל גדול בתורה ובמעלות הצדיקים אשר הולכים לפני הא-להים, כי אין ישיבת האדם ותנועותיו ועסקיו והוא לבדו בביתו, כשיבתו ותנועותיו ועסקיו והוא לפני מלך גדול... כ"ש כשישים האדם אל לבו שהמלך הגדול הקב"ה, אשר מלא כל הארץ כבודו, עומד עליו ורואה במעשיו... מיד יגיע אליו היראה וההכנעה בפחד השי"ת ובושתו ממנו תמיד. (מו"נ ג, נב).

תפילה

הגאון הרב שריה דבליצקי שליט"א (תלמיד הרב חרל"פ זצ"ל) נותן בהסכמתו לספר "בלבבי משכן אבנה" עצה חשובה העוזרת לשוות שם ה' נגדינו תמיד:

ומידה זאת היא כמו שהאריכו כבר בהרבה ספרים קדושים, להתפלל בפה על כל דבר קטן וגדול שנגשים לעשות בגשמיות וברוחניות, תפילה קצרה לפני הפעולה שעומדים לעשות, וזה יעזור לנו להיות קשורים בו ית"ש.

כאשר אדם פונה בתפילה לרבש"ע הרי הוא מגלה את ההסתר של העולם. על פי הרובד הנגלה אין לו לאדם אלא לפעול במציאות, שהרי הוא המושל בה, וכדברי המשורר האלוהי: "תְּמַשִּׁילֵהוּ בְּמַעֲשֵׂי יְדִיךָ כֹּל שֶׁתָּה תַּחַת רַגְלָיו" (תהילים ח, ז).

התפילה מעמידה את האדם במקומו האמתי בו הוא נזקק לרבש"ע. בתפילות שאדם מתפלל לפני כל פעולה, מכיר הוא בכך שהקב"ה מסתתר מאחורי המציאות ולכן אליו ראוי לפנות ובו ראוי לתלות ביטחוננו.

גם בפורים, ישועת ישראל נבעה מכוח התפילה. בפשט המגילה¹⁰ ובדברי חז"ל, הן במסכת מגילה¹¹ והן במדרשים (לדוגמה: אסתר רבה ח, ז), מסופר על כך שגאולת פורים באה מכח תפילתם של מרדכי, אסתר וכלל היהודים. כך גם מסביר המהר"ל (שם, נד):

אין גאולה שנעשית ע"י תפילה כמו זאת כמו שאמר דברי הצומות וזעקתם לכך נקראת הגאולה הזאת על שם התפילה.

הכרת הרצון כמקור לשמחה

הזכרנו את האמונה בהשגחתו יתברך כגורם משמעותי לשמחה. יש דבר אחר המביא לשמחה, והוא נראה במבט ראשון כסותר את אמונת ההשגחה בה' ואת תחושת התלות בו. הכוונה היא לכח הרצון המוטבע באדם, וכדברי מרן הרב זצ"ל ב"אורות הקודש" (ג, עמ' קה):

שנואה היא העצבות, מפני שהיא נובעת ממקור היותר משחת שבדעות וברגשות. ה י ד י ע ה, שהאדם בהתגלותו בתור בעל רצון... דומה האדם בחופשו ליוצרו, ליוצר כל, בחפצו המקיף והחפשי מכל מועקה, כשידיעה זו מתבררת, מיד מוצא האדם את עצמו מלא חדוה, מסולק מכל עצבות. הוא מכיר שהוא אינו צריך כי אם לאמץ את רצונו לטוב, וזה מסור בידו בכל עת ורגע, ותיכף כשרצונו מתעלה, הרי הוא מתעלה... ואיך לא יהיה האדם מלא תמיד עז וחדוה, אם טובת הטובות, עושר העשירות, הצלחת ההצלחות, מסור ונתון בידו... המחשבה שהאושר תלוי במה שהוא חוץ ליכולתו של האדם, ממה שהוא חוץ להוייתו, וחוץ לרצונו, מחשבת פגול הוא, רשעות וסכלות היא מרופדת. והיא מעוררת את כל התכונות השפלות וכל המדות הרעות שביסוד הרשעה, שכחת ד' וטובו, אורו וישעו, חכמתו חסדו וגבורתו. על כן ישרי לב שמחים תמיד, שמחו בד' וגילו צדיקים והרנינו כל ישרי לב.

האמונה בכך שהשליטה מצויה אצל האדם היא שמאפשרת לו לשמוח. באמת, אין תחושת ה"שליטה" הזאת סותרת את תחושת התלות בו יתברך. אדרבה, בעומק

¹⁰ בעיקר בפרק ה, ועיין גם בפרק ט, לא.

¹¹ לדוגמה: "בן יאיר - בן שהאיר עיניהם של ישראל בתפילתו. בן שמעי - בן ששמע אל תפילתו. בן קיש - שהקיש על שערי רחמים ונפתחו לו". (מגילה יב, ב)

הדברים, נראה כי שתי הנקודות משלימות זו את זו. התפילה, שמדגישה את האמונה בכך שה' הוא המנהיג את העולם, אינה סותרת את ההבנה שאנו יכולים לפעול נשגבות על ידי רצוננו, שכן הרצון הטבוע בתוכנו פנימה הוא עצמו רצון א-להי. מרדכי ואסתר פנו לרבש"ע מקירות לבם, אך במקביל פעלו פעולות בעולם המעשה כדי למנוע את רוע הגזירה.

ישועתם של ישראל תלויה בכך שיזכרו שתפילתם וזעקתם לא-להים, היא עצמה חושפת את עומק רצונם. טהרתו, עילוי, ופיתוחו של הרצון, הנשען על עומק ההשגחה והטוב הא-להי, כל אלה הינם מקור השמחה העליונה, שלא שוכחת את מגרעות העולם ושאינה מתעלמת מהם, אלא גואלת אותו מהסתר לגילוי.